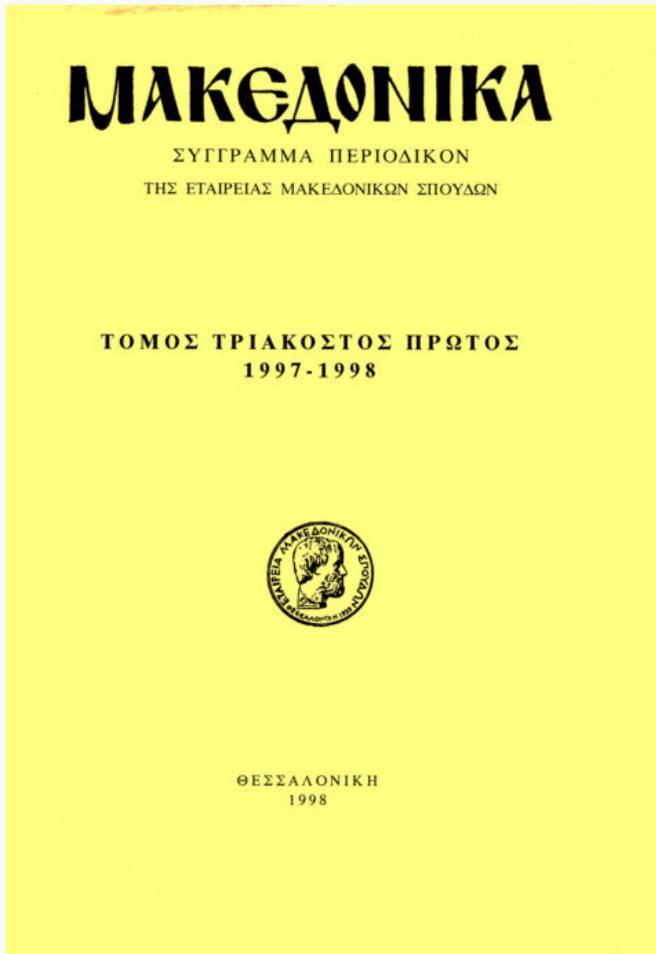

Μακεδονικά

Τόμ. 31, Αρ. 1 (1998)

Α' Διαβαλκανικό συνέδριο για τις πνευματικές σχέσεις του Ελληνισμού με τους Βαλκανικούς λαούς

Ιωάννης Θ. Μπάκας

doi: [10.12681/makedonika.137](https://doi.org/10.12681/makedonika.137)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπάκας Ι. Θ. (1998). Α' Διαβαλκανικό συνέδριο για τις πνευματικές σχέσεις του Ελληνισμού με τους Βαλκανικούς λαούς. *Μακεδονικά*, 31(1), 412–417. <https://doi.org/10.12681/makedonika.137>

στην όποία ύπαγόταν⁸.

Η ύπαρξη του κειμένου αυτού στον κώδικα σέ μελοποίηση του Χρυσάφη τοποθετεί τό α' τμήμα του χειρογράφου μετά τό 1661 ή καί λίγο αργότερα, μετά τό 1663-1664. Ο Άνανίας επαύθη όριστικά τό 1671, έξησε μέχρι τό 1692 καί έκοιμήθη ώς πρώην Σινάιου. Δέν θά πρέπει λοιπόν νά υποθέσουμε ότι τό Πολυχρόνιο γράφτηκε στον κώδικα μας μετά τό 1671, άρα μπορούμε κατά προσέγγιση νά τοποθετήσουμε τή γραφή του α' τμήματος του κώδικα άνάμεσα στά χρόνια 1663-1671.

Μέ τίς πληροφορίες αυτές ολοκληρώνουμε τήν παρουσίαση του αυτούγράφου — ένατου στή σειρά καί πιστεύουμε ότι στό μέλλον θά ανακαλυφθούν καί άλλα— του Παναγιώτη Χρυσάφη, χωρίς νά προχωρήσουμε στην αναλυτική του περιγραφή. Αυτή θά περιμένει τή δημοσίευσή της στους καταλόγους μουσικών χειρογράφων του Άγίου Όρους⁹, έργο ζωής του καθηγητού Γρηγορίου Θ. Στάθη.

M. ΠΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Α' ΔΙΑΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

Η Εταιρεία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής σε συνεργασία με το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης διοργάνωσαν με επιτυχία τριήμερο Α' Διαβαλκανικό Συνέδριο (από 30 Οκτωβρίου έως 1 Νοεμβρίου) με θέμα: «Οι πνευματικές σχέσεις του ελληνισμού με τους βαλκανικούς λαούς». Η σπουδαιότητα του συνεδρίου ως απαρχή μιας γενικότερης ανάπτυξης και δημιουργία ουσιαστικότερων δεσμών φιλίας και συνεργασίας μεταξύ των λαών των Βαλκανίων τονίστηκε τόσο στους εναρκτήριους χαιρετισμούς, όσο και στις επί μέρους εισηγήσεις Ελλήνων και ξένων, προερχόμενων από τον χώρο της Βαλκανικής, επιστημόνων.

Το Συνέδριο φιλοξενήθηκε στο αμφιθέατρο της Νομικής Σχολής. Ο καθηγητής της Νομικής Αλέξανδρος Κωστάρας εκ μέρους του πρόταμη του Δ.Π.Θ. καθηγητή κ. Σιμόπουλου στον χαιρετισμό του τόνισε ότι τέτοια συνέδρια αναδεικνύουν τις αντιστάσεις μας και αφυπνίζουν τους πολιτιστικούς δεσμούς μας. Η ποικιλομορφία και ιδιαιτερότητες των λαών της Βαλκανικής ως απαραίτητες ψηφίδες ενός ενιαίου ψηφιδωτού πρέπει να διατηρούνται ανέπαφες και να γίνονται σεβαστές από όλους μέσα σε ένα πλαίσιο ευρύτερης αλληλοκατανόησης και συνεργασίας για την αναζήτηση του κοινού πεπρωμένου.

Τη σημασία μιας τέτοιας βαλκανικής συνάντησης εξήρε επίσης σε μήνυμά του ο Υπουργός Μακεδονίας - Θράκης κ. Φίλιππος Πετσάλνικος που πρότεινε την ενίσχυση της επιστημονικής δραστηριότητας σε θέματα που αφορούν στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων εξαιτίας της γεινιάσης και της παράλληλης ιστορικής και πνευματικής τους πορείας.

Στον χαιρετισμό του ο Γεν. Γραμματέας Περιφέρειας Α.Μ.Θ. Σταύρος Καμπέλης θεώρησε το Συνέδριο ως αφορμή εμφάθυνσης στα ιστορικά γεγονότα από τα οποία αναδύεται η πολιτισμική ενότητα των λαών, ενώ ο Δήμαρχος Κομοτηνής κ. Γεώργιος Παπαδριέλλης σημείωσε την έντονη επίδραση του ελληνισμού στην πολιτιστική διαδρομή και εξέλιξη των βαλκανικών λαών.

8. Ό.π.

9. Γρ. Θ. Στάθη, *Τά χειρόγραφα βυζαντινής μουσικής. Άγιον Όρος*, τ. Α' 1975, τ. Β' 1976, τ. Γ' 1993, Άθήνα.

Η ειρηνική συνύπαρξη ως κίνητρο για προώθηση ευκαιριών για αλληλοκατανόηση και ουσιαστική επικοινωνία θεωρήθηκε από τον πρόεδρο της οργανώτριας του συνεδρίου Εταιρείας Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής κ. Αλέξανδρο Καζαντζή ως βάση για κάθε άλλη δραστηριότητα στον χώρο της Βαλκανικής, αφού οι πνευματικές σχέσεις οφείλουν να συμβαδίζουν ή να προπορεύονται, ώστε να συμβάλλουν σε σύγχρονες αντιλήψεις για συνεργασία και φιλία.

Η θεματολογία του συνεδρίου, επεσήμανε ο καθηγητής του Δ.Π.Θ. κ. Ιωάννης Παπαδριανός, που ως πρόεδρος της επιστημονικής επιτροπής είχε ουσιαστική συμβολή στην επιτυχή διεξαγωγή των εργασιών του συνεδρίου, επιλέχθηκε με τρόπο που ενώνει τους βαλκανικούς λαούς, των οποίων οι πνευματικές σχέσεις είναι πολύπλοκες και διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ιστορία, γι' αυτό και η ενότητά τους αποτελεί ασφαλή προϋπόθεση για μελλοντική πρόοδο, αφού δηλαδή ενωθούν, όπως χαρακτηριστικά τόνισε τα «σκόρπια Βαλκάνια».

Από την πλευρά του ο καθηγητής του Δ.Π.Θ. κ. Ιωάννης Βούλγαρης, που συμμετείχε επίσης στην επιστημονική επιτροπή, τόνισε πως η διεξαγωγή του συνεδρίου εντάσσεται στα πλαίσια μιας συνεχούς επαφής που έχει αναπτυχθεί μεταξύ της περιοχής και των άλλων βαλκανικών χωρών και χαρακτήρισε τα Βαλκάνια χώρο φιλίας και όχι πλέον «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης».

Χαιρετισμούς επίσης απηύθυναν ο πρωτοσύγγελος της Ιεράς Μητρόπολης π. Αρίσταρχος Τσαλαπάρας που τόνισε τη συμβολή της Εκκλησίας, ο βοηθός Νομάρχη κ. Άρης Γιαννακίδης, ο οποίος επεσήμανε την ανάγκη ειρηνικής συνύπαρξης, και ο βουλευτής Έβρου κ. Θεοφάνης Δημοσχάκης που έκανε λόγο για κοινή συμπόρευση των βαλκανικών λαών.

Η πρώτη ομιλήτρια του συνεδρίου, καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Μαρία Νυσταξοπούλου-Πελεκίδου, στην εισήγησή της με θέμα τις πνευματικές επιδράσεις του ελληνισμού στους βαλκανικούς λαούς κατά την Τουρκοκρατία, αναφέρθηκε και στα μέσα διάδοσης και τον τρόπο επίδρασης της ελληνικής γλώσσας στην Ευρώπη. Οι λόγοι αυτής της διάδοσης, υποστήριξε, είναι ποικίλοι, πολιτικοί, οικονομικοί και πολιτιστικοί, ενώ τα μέσα της ήταν η εκπαίδευση και η παιδεία γενικότερα. Η ίδρυση δε των σχολείων ήταν εξαρτημένη από την οικονομική κατάσταση, την παράδοση στον χώρο της παιδείας και της οθωμανικής διοίκησης.

Μεταξύ των εισηγητών λάμπρυνε τις εργασίες του συνεδρίου με την παρουσία του και ο πρόεδρος της Βουλγαρίας στην Ελλάδα καθηγητής κ. Κίριλ Τοπάλωφ, ο οποίος στην εισήγησή του με θέμα για τη σχέση της βουλγαρικής λογοτεχνίας του XIX και XX αιώνα με την αρχαία ελληνική παράδοση μίλησε για τον σύνδεσμο της βουλγαρικής φιλολογίας με την αρχαιοελληνική πολιτιστική παράδοση, παρουσιάζοντας τα βασικά χαρακτηριστικά του γενικού μοντέλου: αποδοχή και καλλιτεχνική ανάπλαση θεμάτων, ιδεών, εικόνων, τεχνοτροπιών και άλλων στοιχείων της ποιητικής αρχαιοελληνικής λογοτεχνίας και μυθολογίας. Η μεσαιωνική Βουλγαρία είχε όχι μόνο κοινά σύνορα με το Βυζάντιο, αλλά και βρισκόταν μαζί του σε πολύπλοκες πολιτιστικές και πολιτικές σχέσεις, τόνισε ο κ. Τοπάλωφ και ανέλυσε την πορεία ανάπτυξης της από τον οθωμανικό ζυγό, ώστε να πλησιάσει πολιτιστικά την Ευρώπη και να γίνει μέρος του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Κατά τον εισηγητή, τα κοινά συμπεφέροντα, το κοινό παρελθόν και η κοινή τύχη των βαλκανικών λαών αποτελούν προϋποθέσεις για ένα ασφαλές μέλλον.

Η πρωινή συνεδρίαση του Σαββάτου άρχισε με την εισήγηση του συγγραφέα-ερευνητή Γιάννη Αδάμου για τη συμβολή των Θεσσαλών στον πνευματικό βίο των

βαλκανικών λαών. Η ανακοίνωση του κ. Αδάμου περιέγραψε τη δράση των Θεσσαλών λογίων, αναφέροντας και τον πρωτομάρτυρα της ελληνικής ελευθερίας Ρήγα Φεραίο, σχετικά με το πού δίδαξαν, τι έγραψαν και πώς ενήργησαν κατά τους χρόνους της επανάστασης, όπως ο Χ. Οικονόμου, Κωνσταντίνος Κούμας, Γαζής, Κωνσταντάς, Φιλίππιδης.

Στη συνέχεια η κ. Γιοβάνκα Τζόρτζεβιτς-Γιοβάνοβιτς, επιστημονική συνεργάτιδα του Βαλκανιολογικού Ινστιτούτου του Βελιγραδίου, αναφέρθηκε στον τρόπο που παρουσιάζονταν οι Έλληνες και η Ελλάδα στον Σερβικό Λογοτεχνικό Αγγελιοφόρο, ένα από τα πιο αξιολόγητα περιοδικά της Σερβίας που άρχισε να εκδίδεται ανά δεκαπενθήμερο από τον Μπογκράν Πόποβιτς την περίοδο πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και συνέχισε και μεταξύ των δύο πολέμων, ενώ ένας από τους συνεργάτες υπήρξε και ο Έλληνας δόκτωρ Κώστας Κουμανίδης.

Ο διευθυντής του μουσείου του Ποζάρεβατς (Σερβία) κ. Μίρολιουμπ Μανούλοβιτς μίλησε για την ελληνική γλώσσα και τα ελληνικά βιβλία στα σερβικά σχολεία τον 19ο αιώνα και παρουσίασε τις πολιτιστικές σχέσεις Ελλήνων και Σέρβων την εποχή που τη σερβική επανάσταση του 1804 και του 1815 κατηύθυναν οι ιδέες, για τις οποίες πέθανε ο Ρήγας Φεραίος, και που οδήγησαν και την Ελλάδα στην επανάσταση του 1821.

Ο καθηγητής του Α.Π.Θ. κ. Αθαν. Αγγελόπουλος, στη συνέχεια, αναφέρθηκε στην κοινή ορθόδοξη κληρονομιά Ελλήνων και Σέρβων που επέδρασε θετικά και παραγωγικά στην ανάπτυξη των ελληνοσερβικών σχέσεων. Στις σχέσεις αυτές ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της κοινής ορθόδοξης πίστης υπήρξε καταλυτικός.

Οι επόμενοι δύο εισηγητές, ο επιστημονικός συνεργάτης της Ε.Μ.Σ. κ. Ιωάννης Μπάκας και ο υποψήφιος διδάκτωρ του πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ευάγγελος Κασιμέρης ασχολήθηκαν με δύο ανατολικομακεδόνες λογίους στη Βουλγαρία των αρχών του 19ου αιώνα, τον Νευροκοπινό Ιωάννη Συμεωνίδη και τον Μελένικο Εμμανουήλ Βασκίδη αντίστοιχα. Ο πρώτος από τους δύο λογίους, ο Ιωάννης Συμεωνίδης, βουλευτής στην καταγωγή, επηρεάστηκε σημαντικά από την ελληνική του παιδεία, γι' αυτό από ευγνωμοσύνη αφιέρωσε όλο το συγγραφικό του έργο στους Έλληνες. Δέχτηκε επίσης τις πνευματικές τάσεις της εποχής του, κυρίως του κινήματος των Κολλυβάδων, καθώς και την επίδραση του Κοσμά του Αιτωλού. Ο δεύτερος λόγιος, ο Εμμανουήλ Βασκίδης σπούδασε σε περιφέρεις σχολές της εποχής του, εργάστηκε στο Σβίζτον και στο Πλέβεν και άφησε πλούσιο συγγραφικό έργο αφιερώνοντας τον εαυτό του στην αναγέννηση του βουλγαρικού λαού.

Ακολούθησε η εισήγηση του λέκτορα του Δ.Π.Θ. κ. Στάθη Κεκρίδη με θέμα την αιτιοβολία της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης στη Βουλγαρία. Ιδιαίτερη βαρύτητα έδωσε ο ομιλητής στη σημαντικότητα συμβολή του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον πνευματικό βίο των Βουλγάρων μέσω δύο εκπροσώπων της βουλγαρικής αναγέννησης, του Μάρκο Μπαλαμπάνωφ και του Δαμασκηνού Ρίλσι.

Η μεσημβρινή συνεδρίαση του Σαββάτου ξεκίνησε με την εισήγηση του κ. Αγκόπ Καραμπετιάν, διευθυντή του Βαλκανιολογικού Ινστιτούτου της Σόφιας (Βουλγαρία), που αναφέρθηκε στην επίδραση του ελληνικού πολιτισμού στην πνευματική αναγέννηση των Βουλγάρων κατά τους νέους και νεότερους χρόνους. Ιδιαίτερα τόνισε τη συμβολή των ελληνικών σχολείων που λειτούργησαν στον βουλγαρικό χώρο από τα οποία προήλθε η πρώτη βουλγαρική πνευματική ελίτ.

Ενδιαφέρουσα ήταν η εισήγηση της κ. Ελευθερίας Μαντά, επιστημονικής συνεργάτιδας του Ιδρύματος Μελετών της Χερσονήσου του Αίμου, με θέμα την εικόνα της

Ελλάδας στην αλβανική ιστοριογραφία. Συγκεκριμένα, αντικείμενο εξέτασης αποτέλεσε το σύγχρονο σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας του γυμνασίου. Επίσης επισημάνθηκε ο κυρίαρχικός ρόλος της εκπαίδευσης όχι μόνο για τη μετάδοση ακαδημαϊκών γνώσεων, αλλά και για τη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων στη νέα γενιά. Η εικόνα της Ελλάδας που διοχετεύεται στους αλβανούς μαθητές περιέχει αρνητικά στοιχεία για την Ελλάδα και εξυπηρετεί τους βαθύτερους στόχους της αλβανικής πολιτικής πραγματικότητας.

Μια προσέγγιση της ρητορικής παράδοσης των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών που συνδέεται με την ελληνική πολιτισμική επίδραση στη Βλαχία επιχειρεί η καθηγήτρια πανεπιστημίου Αθηνασία Γλυκοφρύδη-Λεοντίνη στην εισήγηση της με θέμα τη ρητορική στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και τους Έλληνες διανοούμενους. Η ρητορική που έχει αναδειχθεί, εξαιτίας της εκφραστικής της λειτουργίας, σε κυρίαρχη μορφή επικοινωνίας διδασκόταν εκεί, παράλληλα με τη γραμματική και τη λογική, σημείωσε η εισηγήτρια, ενώ σ' άλλο σημείο αναφέρθηκε στις εξαρτήσεις των ελληνικών λογίων συγγραμμάτων από την αριστοτελική ρητορική.

Η κ. Αδέλα Ισμιρλιάδου, διδάκτωρ ιστορίας, εστίαστηκε στον τρόπο με τον οποίο επέδρασε η ελληνική παιδεία στην αλβανική και βουλγαρική διάνοηση. Αναφέρθηκε εκτενέστερα στη συμβολή των σχολών των Ιωαννίνων στην ανάδειξη πνευματικών και πολιτικών μορφών στον χώρο της Αλβανίας.

Ο επιστημονικός συνεργάτης του Α.Π.Θ. κ. Γεώργιος Κιουτούτσας αναφέρθηκε στο έργο του Δημ. Ν. Δάρβαρη στη σλαβονοσερβική γλώσσα και στον μητροπολίτη Στέφαν Στρατιμίροβιτς. Υποστήριξε ότι κατά τον 18ο και το μισό του 19ου αιώνα η συμβίωση των Ελλήνων αποδήμων με τους Σέρβους στις περιοχές της Ουγγαρίας και της Αυστρίας, στα όρια δικαιοδοσίας της αρχιεπισκοπής του Κάρολφτς, δημιούργησε ευνοϊκές συνθήκες αλληλογνωριμίας με αποτέλεσμα πολλοί Έλληνες λόγιοι, όπως Γ. Ζαχαριάδης, Μιχ. Μποιάτζης κ.ά., στα τέλη του 18ου και αρχές του 19ου αιώνα να συνεισφέρουν στον πνευματικό βίο των Σέρβων δημοσιεύοντας βιβλία στη серβική γλώσσα, κυρίως μεταφράσεις από την ελληνική.

Στη συνέχεια ο λέκτορας του Δ.Π.Θ., κ. Μανόλης Βαρθούνης, ασχολήθηκε με τα «Θρησκευτικά στοιχεία σε παροιμίες των βαλκανικών λαών» και μίλησε για κοινή χριστιανική βάση. Οι παροιμίες ταξινομούνται σε θεματικές κατηγορίες όπως: α) παροιμίες για τον Θεό, β) για τους αγίους, γ) για τον ναό και τη λατρεία, δ) για τους ιερείς και θρησκευτικούς λειτουργούς, ε) για υπερφυσικά φαινόμενα και την πίστη, στ) για τη στάση του ανθρώπου απέναντι στη θηροκεία.

Η απογευματινή συνεδρίαση του Σαββάτου ξεκίνησε με την ενδιαφέρουσα εισήγηση του κ. Ευαγγέλου Δημητριάδη, αναπληρωτή καθηγητή του Α.Π.Θ. και του κ. Γεωργίου Τσότσου, υποψήφιου διδάκτορα Α.Π.Θ., με θέμα τη Θράκη στη χάρτα του Ρήγα Βελεστινλή μέσα από μια ιστοριογεωγραφική προσέγγιση. Μετά από σύντομη περιγραφή του ιστορικού πλαισίου της εποχής σύνταξης της χάρτας οι εισηγητές εξειδικεύτηκαν και σχολίασαν το ιστοριογεωγραφικό περιεχόμενο (απεικονίσεις της Χάρτας του Ρήγα, τη γεωγραφική γνώση της περιόδου διεκδίκησης, την ιστορική γεωγραφία της Θράκης, π.χ. οικισμούς, φυσικό περιβάλλον) όπως προκύπτουν από τη χάρτα και την προσπάθεια αποκωδικοποίησης άλλων γνωστικών αντικειμένων από την ίδια πηγή, π.χ. αρχαίων οικισμών, αρχαίων τοπωνυμίων κ.ά.

Ο αρχαιολόγος-ερευνητής κ. Γεώργιος Τουσίμης στην εισήγηση του παρουσίασε ένα μεγάλο αριθμό Βουλγάρων, πρωτοπόρων της βουλγαρικής αναγέννησης, να προέρχονται από ανθούσες ελληνικές σχολές μέσα στην οθωμανική αυτοκρατορία κατά

τον περασμένο αιώνα. Η ελληνική μόρφωση των περισσότερων οφείλεται στη Μεγάλη του Γένους Σχολή από τις αρχές του 19ου αιώνα — ένας από τους αποφοίτους ο Ρακόβσκυ καθώς και πολλοί άλλοι Βούλγαροι, πρωτεργάτες της εθνικοεκκλησιαστικής χειραφέτησης. Φοβούμενοι τον εξελληνισμό οι λεγόμενοι «γραικόφοβοι» προσπαθούν να αποσπάσουν τους συμπατριώτες τους από την ελληνική μόρφωση και κατευθύνουν προς τη βουλγαρική παιδεία.

Ο ιστορικός-ερευνητής κ. Μιχάι Τσιτάου (Ρουμανία) παρουσίασε τον Νεόφρτυ Α΄ τον Κρητικό, μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας (1738-1753), μια από τις πιο λαμπρές προσωπικότητες του 18ου αιώνα στον ρουμανικό χώρο. Το όνομά του συνδέεται με την ίδρυση και διοργάνωση σχολείων, καθώς και την έκδοση πολλών ελληνικών και ρουμανικών βιβλίων. Συνέγραψε και δύο θεολογικά έργα, καθώς και ημερολόγιο που περιέχει πολυάριθμες ιστορικές, γεωγραφικές και εθνολογικές ειδήσεις όπως και συλλογή επιγραφών.

Η καταληκτήρια εισήγηση του Σαββάτου ήταν αυτή της κ. Βέσνα Τοβιέτκοβιτς Κούβελετς, υφηγήτριας της νεοελληνικής φιλολογίας του πανεπιστημίου του Ζάγκρεμπ (Κροατία) που εστίασε το ενδιαφέρον, ως ειδική, στις πνευματικές σχέσεις Ελλήνων-Κροατών μεταξύ 18ου και 20ού αιώνα. Χαρακτηριστική η αναφορά της στον Έλληνα λόγιο Δημήτρη Δημητρίου, οι πρόγονοι του οποίου κατάγονταν από τη Σιάτιστα. Ο Δημητρίου μολονότι είχε σπουδάσει γιατρός μας άφησε αξιόλογο ποιητικό έργο. Υπενθύμισε επίσης ότι ήταν και ένας από τους θερμότερους οπαδούς της Ιλλυριστικής Κίνησης και στενότερος συνεργάτης του επικεφαλής της κίνησης αυτής Λούντβιχ Γκάι.

Στη συνεδρία της Κυριακής η πρώτη ομιλήτρια κ. Άννα Ταμπάκη, εντεταλμένη ερευνητρια του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, ασχολήθηκε με ανέκδοτα χειρόγραφα και την πολιτισμική ανανέωση που σημειώθηκε στον χώρο της ΝΑ. Ευρώπης μεταξύ του 18ου και 19ου αιώνα. Η εισήγηση επικέντρωσε την ανακοίνωσή της κυρίως στον χώρο της φιλολογίας (μυθιστόρημα, θέατρο) με βάση κείμενα, τα οποία διασώζονται σε συλλογές και βιβλιοθήκες της Ρουμανίας.

Η κ. Σάνια Βέλκοβα, επιστημονική συνεργάτιδα του Ινστιτούτου Βαλκανικών Σπουδών Σόφιας (Βουλγαρία), στην εισήγησή της τόνισε την παρουσία του Διονυσίου Σολωμού στα βουλγαρικά πολιτιστικά δεδομένα. Το ενδιαφέρον στη Βουλγαρία γι' αυτόν υπήρξε μόνιμο και πολύπλευρο εφόσον οι Βούλγαροι αποδέχονται το έργο του και συμμερίζονται την άποψη της ελληνικής φιλολογίας για τον Σολωμό ως μια από τις πιο σπουδαίες προσωπικότητες στη νεοελληνική πολιτιστική ιστορία.

Με την επίδραση που άσκησε η ελληνική παιδεία στους Βουλγάρους στα μέσα του 19ου αιώνα και εξής ασχολήθηκε ο τελευταίος ομιλητής του Συνεδρίου κ. Αθανάσιος Καραθανάσης, καθηγητής του Α.Π.Θ., ο οποίος αναφέρθηκε κυρίως στα ελληνικά σχολεία των αμιγώς βουλγαρικών περιοχών που συνέβαλαν στην ανάπτυξη του βουλγαρικού αναγεννησιακού πνευματικού κινήματος που εκφράστηκε μέσα από διακεκριμένες μορφές.

Παρεμβάσεις έκαναν η κ. Νυσταζοπούλου, ο κ. Τοπάλωφ και ο καθηγητής του τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δ.Π.Θ. κ. Χατζόπουλος συμβάλλοντας θετικά στην πορεία του συνεδρίου.

Ακολούθησαν συμπεράσματα με τα οποία επισημάνθηκε η ανάγκη τόνωσης των πνευματικών σχέσεων μεταξύ των βαλκανικών λαών, που έχουν απαρχή την αρχαία κλασική και βυζαντινή περίοδο, και προτάθηκε να συνεχιστεί η προσπάθεια διοργάνωσης βαλκανικών συνεδρίων με παρόμοιο θέμα όπως και της δημοσίευσης των εργα-

σιών σε μεγάλο αριθμό περιοδικών σε όλες τις βαλκανικές γλώσσες, ώστε να δημιουργηθούν σταθεροί δεσμοί αλληλοκατανόησης και συνεργασίας.

ΙΩΑΝΝΗΣ Θ. ΜΠΑΚΑΣ

ΤΟ ΠΡΩΤΑΤΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ: ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ Ν. ΟΨΗΣ

Με δύο ανακοινώσεις, των οποίων οι κυριότερες επισημάνσεις παρατέθηκαν συνοπτικά στις αντίστοιχες δημοσιευμένες περιλήψεις¹, πιστοποιήθηκε ότι:

- α) Η ανωδομή του ναού, σε αντιστοιχία με την κάτοψη, ήταν εξαρχής σταυρόσχημη και υπερυψωνόταν πάνω από τις στέγες των «γωνιακών διαμερισμάτων» (Α' περιλ., παράγρ. 4).
- β) Υπήρχε «τρίτη καθ' ύψος σειρά παραθύρων» στα υπερυψωμένα μέτωπα (τύπανα) των πλαγιών όψεων (Α' περιλ., παράγρ. 6). Η στάθμη αυτής της ανώτατης σειράς ανοιγμάτων υποδηλώνεται από τα ίχνη ισόσταθμων παραθύρων στους εγκάρσιους τοίχους που ορίζουν τη Β. κεραία του σταυρού (Α' περιλ., παράγρ. 4).
- γ) Η σταυρόσχημη στέγη ήταν ξύλινη (Α' περιλ., εισαγωγή· Β' περιλ., παράγρ. 7) και τα γείσα της διαμόρφωναν «αετώματα» (και) στις πλάγιες —Β και Ν— όψεις του ναού (Α' περιλ., παράγρ. 6).

Από τα βασικά αυτά στοιχεία της αρχικής γενικής διάρθρωσης του κτίσματος προκύπτουν, κατ' ακολουθίαν, οι δύο στάθμες των οριζόντιων γείσων: βρισκόνταν πάνω από τα κλειδιά των τοξωτών παραθύρων, της δεύτερης σειράς, αυτή του χαμηλότερου (γείσου) και της ανώτατης σειράς, του σταυροειδούς «φωταγωγού» (τα εικονιζόμενα διατηρούνται σήμερα στο εσωτερικό), εκείνη του υψηλότερου. Ενδέχεται αυτό το δεύτερο γείσο να βρισκόταν ψηλότερα, οπότε προκύπτει μια παραλλαγή της προτεινόμενης γραφικής αναπαράστασης.

Παραπλήσια συνθετική αντίληψη διέπει και τη γενική εξωτερική διάρθρωση του κυρίως ναού, στη Ρωμανικού ύψους βασιλική με εγκάρσιο κλίτος, την αφερωμένη στη Θεοτόκο και τον άγιο Δονάτο, στο Μουράνο (Βενετία)², που κτίσθηκε κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο.

Για την κατανόηση της πρότασης, σ' ό,τι αφορά στα επί μέρους στοιχεία της διάρθρωσης του υπερυψωμένου μετώπου της Ν. πλευράς, πρέπει να ληφθούν υπόψη τα εξής:

1. Ο τρόπος χάραξης της κάτοψης, με αφετηρία το κεντρικό τετράγωνο και όχι το

1. Π. Γ. Φουντάς, «Η τυπολογία της πρώτης φάσης του Πρωτάτου», *Περιλήψεις Ανακοινώσεων του 5ου Συμποσίου Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Θεσσαλονίκη 7-9 Ιουνίου 1985*, Αθήνα 1985, σ. 98· του ίδιου, «Σκάρφος και δομική χάραξη της κάτοψης στο ναό του Πρωτάτου», *Περιλήψεις Εισηγήσεων και Ανακοινώσεων του 17ου Συμποσίου Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης, Αθήνα 23-25 Μαΐου 1997*, Αθήνα 1997, σσ. 79, 80.

2. Πρβλ. R. Krautheimer, *Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή Αρχιτεκτονική*, Αθήνα 1991, σ. 500: «...η Βενετική αρχιτεκτονική του 11ου και του 12ου αιώνα, τόσο στους βασικούς της τύπους και στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό του χώρου, όσο και σε πολλές από τις λεπτομέρειες, συνδέεται πολύ πιο στενά με τη μεσοβυζαντινή αρχιτεκτονική της Κωνσταντινούπολης και των μεγάλων αρχιτεκτονικών κέντρων της Ελλάδας, παρά με την αρχιτεκτονική της Δύσης». Πρέπει να σημειωθεί ότι η αναζήτηση μνημείων για συγκρίσεις, σε διευρυμένα πλαίσια τόπου και χρόνου, κρίθηκε αναγκαία λόγω της ιδιοτυπίας του Πρωτάτου.